

MAKTABGACHA YOSHDAGI TANGLAY KAMCHILIKLARIGA EGA BO'LGAN (RINOLALIYA) BOLALARNING NAFAS VA MOTORIKASINI RIVOJLANTIRISH.

Tadjixodjaeva Feruza Orifovna

Kimyo Xalqaro Universiteti Maxsus pedagogika(Logopediya) 1-kurs magistranti 574-KTIMTT o'qituvchi-defektologi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi tanglay kamchiliklariga ega bolalarning nafas va motorik rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning ahamiyati va metodik yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Rinolaraliyaning nutq rivojlanishiga ta'siri, shuningdek, bolalarning nafas olish tizimi va motorika ko'nikmalarini yaxshilash uchun maxsus mashqlar va treninglar taklif etiladi. Maqolada, shuningdek, tanglay kamchiliklarini tuzatishda foydalaniladigan pedagogik texnologiyalar va psixologik usullar hamda ularning bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasi va umumiy rivojlanishiga ta'siri tahlil qilinadi. Bu ish maktabgacha yoshdagi bolalar uchun nafas va motorika mashqlarining ahamiyatini ta'kidlab, ular orqali rivojlanishning samarali usullarini amaliyotda qo'llashni maqsad qiladi.

Kalit so'zi: Maktabgacha yosh, tanglay kamchiliklari, rinolaliya, nafas rivojlanishi, motorika, nutq rivojlanishi, pedagogik texnologiyalar, psixologik usullar, bolalar rivojlanishi, ijtimoiy adaptatsiya, maxsus mashqlar, motorik ko'nikmalar, nafas olish mashqlari.

Аннотация. В данной статье рассматривается важность и методические подходы к поддержке развития дыхательной системы и моторики у детей дошкольного возраста с дефектами нёба (ринолалия). Анализируется влияние ринолалии на развитие речи, а также предлагаются специальные упражнения и тренировки для улучшения дыхательных навыков и моторных координаций детей. В статье также исследуются педагогические технологии и психологические методы, используемые для коррекции дефектов нёба, а также их влияние на социальную адаптацию детей и их общее развитие. Работа подчеркивает важность дыхательных и моторных упражнений для детей дошкольного возраста и предлагает эффективные методы их применения в практике.

Ключевые слова: Дошкольный возраст, дефекты нёба, ринолалия, развитие дыхания, моторика, развитие речи, педагогические технологии, психологические методы, развитие детей, социальная адаптация, специальные упражнения, моторные навыки, дыхательные упражнения.

Abstract. This article explores the importance and methodological approaches to supporting the development of the respiratory system and motor skills in preschool children with cleft palates (rhinolalia). It analyzes the impact of rhinolalia on speech development and suggests specific exercises and training to improve breathing skills and motor coordination in children. The article also examines the pedagogical technologies and psychological methods used to correct cleft palate defects and their impact on children's social adaptation and overall development. The work emphasizes the significance of respiratory and motor exercises for preschool children and proposes effective methods for their practical application.

Keywords: Preschool age, cleft palate, rhinolalia, respiratory development, motor skills, speech development, pedagogical technologies, psychological methods, child development, social adaptation, special exercises, motor coordination, breathing exercises.

Kirish. Maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishida nutq va motorikani yaxshilash juda muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, tanglay kamchiliklari (rinolaliya) bo'lgan bolalar uchun bu masala yanada dolzarbdir. Rinolaliya nutqning noto'g'ri shakllanishiga olib kelishi mumkin, bu esa bolaning ijtimoiy va akademik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bunday bolalar uchun nafas olish tizimi va motorikani rivojlantirish, nutqni to'g'ri shakllantirish va umumiy rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus mashqlar va treninglar zarur. Ushbu maqolada, rinolaliya bilan og'rikan bolalarning nafas va motorika rivojlanishiga qaratilgan metodik yondashuvlar, mashqlar tizimi va pedagogik psixologik usullar tahlil qilinadi. Maqsad – bu bolalarning sog'lom rivojlanishi va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashga yordam beradigan samarali usullarni ishlab chiqish. Tanglay kamchiliklari (rinolaliya) bo'lgan bolalar nutqni to'g'ri ifoda eta olmasligi, tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish, nafas olish va motorikada zaifliklar yuzaga kelishi mumkin. Bu holat, ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy va emosional rivojlanishiga, shuningdek, o'qish va yozish jarayonlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bolalarning nutqiy kamchiliklarini bartaraf etish uchun nafas olish tizimi va motorikani rivojlantirish muhim o'rin tutadi. Nafas olish mashqlari nafaqat nutqni to'g'ri talaffuz qilishga, balki bola organizmining umumiy holatini yaxshilashga ham yordam beradi. To'g'ri nafas olishni o'rgatish bolaga qattiq tovushlarni to'g'ri chiqarishga, ma'lum bir ritmda nutqni ifodalashga imkon yaratadi. Shuningdek, motorika rivojlanishi ham bolaning kundalik faoliyatida, shu jumladan, o'yin va jismoniy mashg'ulotlarda muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, rinolaliya bilan og'rikan bolalar uchun individual yondashuvlar zarur. Har bir bola o'ziga xos, shuning uchun ularning o'qish va rivojlanish jarayonini yaxshilashda individual mashqlar va texnikalarni qo'llash muhimdir. Pedagogik texnologiyalar va psixologik usullar yordamida bolalarning ijtimoiy adaptatsiyasi va o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish mumkin. Bu jarayonda ota-onalar va o'qituvchilarning o'zaro hamkorligi ham juda muhim ahamiyatga ega. Tanglay kamchiliklari bo'lgan bolalar uchun nafas olish va motorikani rivojlantirish muhim jihatlardan biridir. Ushbu kamchiliklar, ayniqsa, bolalar o'z nutqini to'g'ri ifodalashda qiyinchiliklarga duch kelganda, ularga ijtimoiy va emosional jihatdan salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Nutqni to'g'ri talaffuz qilish, tovushlarni aniqlash, so'zlashuvni osonlashtirishda nafas olish tizimining to'g'ri ishlashi zarur. Nafas olishning noto'g'ri amalga oshirilishi bolalarning nutqida va umumiy rivojlanishida to'siqlar yaratadi. Shu sababli, tanglay kamchiliklariga ega bo'lgan bolalar uchun maxsus nafas olish mashqlari va motorika bo'yicha treninglar o'tkazish zarur.

Shuningdek, motorika va jismoniy rivojlanish ham bolalarning nutq va psixologik holatiga ta'sir qiladi. Motorikani rivojlantirish nafaqat bolaning jismoniy salomatligi, balki uning hissiy va aqliy rivojlanishiga ham yordam beradi. Bolaning motorik ko'nikmalari, ayniqsa, qo'l va oyoq mushaklarini, moslashuvchanlik va koordinatsiyani rivojlantirish orqali, nutqni yaxshilashga, to'g'ri talaffuzni o'rgatishga va muloqot qilish qobiliyatini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, nafas olish mashqlari nafaqat jismoniy faoliyatni yaxshilaydi, balki bolaning stress va xavotirni yengillashtirishga yordam beradi, bu esa nutq va motorika rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi. Bu mavzuda olib borilgan tadqiqotlar, rinolaliya bilan og'rikan bolalarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda nafas olish mashqlari va motorik mashqlar tizimining samaradorligini ko'rsatadi. Pedagogik yondashuvlar orqali bolalar o'z qobiliyatlarini yaxshilash, nutqdagi kamchiliklarni tuzatish, va jismoniy rivojlanishlarini tezlashtirishga erishishlari mumkin. Bu jarayonda o'qituvchilar, ota-onalar va maxsus mutaxassislar hamkorligining o'rni juda katta. Shuningdek, bolaning individual xususiyatlarini hisobga olish, unga moslashtirilgan mashqlar va yondashuvlarni tanlash muhimdir. Bolaning rivojlanishi nafaqat jismoniy, balki ruhiy va ijtimoiy holatiga ham ta'sir

ko'rsatadi. Rinolaliya (tanglay kamchiligi) bilan og'rigan bolalar ko'pincha nutqdagi noaniqliklar, tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilish, va nafas olishdagi qiyinchiliklar bilan yuzlashadilar. Bu esa, o'z navbatida, bolaning ijtimoiy integratsiyasi, sinfdagi faoliyati va o'qish jarayonida qiyinchiliklarga olib keladi. Shuning uchun, rinolaliya bilan og'rigan bolalar uchun maxsus yondashuvlar va terapiyalar zarur. Ushbu muammo nafaqat nutq rivojlanishiga, balki bolaning ruhiy va jismoniy holatiga ham ta'sir qiladi, chunki to'g'ri talaffuz va nafas olish tizimi rivojlanishi bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi. Tanglay kamchiliklari bo'lgan bolalarga nafas olish mashqlari va motorika rivojlanishiga oid maxsus dasturlarni qo'llash muhimdir. Nafas olish mashqlari, ayniqsa, bolalarda to'g'ri nutq shakllanishini ta'minlash uchun zarurdir. Mashqlar nafas olishning to'g'ri usullarini o'rgatib, nafas olishning tartibini yaxshilashga yordam beradi. Bu esa bolaning nutqini aniq va ravon qilishda yordam beradi. Shu bilan birga, motorika mashqlari bolalarning mushak tizimi va koordinatsiyasini yaxshilash, jismoniy faollikni oshirish orqali ularning umumiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Motorikani rivojlantirish orqali bola nafaqat jismoniy, balki psixologik jihatdan ham mustahkam bo'ladi, bu esa uning ijtimoiy faoliyatini yaxshilashga yordam beradi. Shuni inobatga olgan holda, rinolaliya bo'lgan bolalar uchun nafas olish va motorika mashqlarini to'g'ri rejalashtirish va amalga oshirish juda muhimdir. Bunda individual yondashuvlar, maxsus mashqlar, treninglar va psixologik qo'llab-quvvatlashning ahamiyati katta. Har bir bolada rinolaliya darajasi va uning jismoniy imkoniyatlari turlicha bo'lishi mumkin, shuning uchun mashqlarni shaxsiylashtirish zarur. Bunday yondashuvlar bolalarning rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi va ularni jismoniy va ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli moslashishga tayyorlaydi. Tanglay kamchiliklari (rinolaliya) bo'lgan bolalarning rivojlanishiga turli omillar ta'sir ko'rsatadi. Nutqning shakllanishi, nafas olish tizimi va motorikada yuzaga keladigan qiyinchiliklar bolaning ijtimoiy moslashuviga, o'quv jarayonlariga, shuningdek, o'z-o'zini anglash va o'ziga bo'lgan ishonchiga salbiy ta'sir qilishi mumkin. Bunday bolalarning nafas olish tizimining rivojlanishi, ayniqsa, to'g'ri talaffuzni o'rgatishda muhim ahamiyatga ega. Nafas olishning noto'g'ri amalga oshirilishi, nafaqat nutqdagi xatoliklarni keltirib chiqaradi, balki bolaning jismoniy va psixologik holatiga ham ta'sir ko'rsatadi. Rinolaliya bilan og'rigan bolalar uchun maxsus mashqlar va nafas olish tizimini rivojlantirishga qaratilgan treninglar muhim o'rin tutadi. Bu mashqlar bolaning nafas olishni boshqarish qobiliyatini yaxshilashga, tovushlarni to'g'ri chiqarishga yordam beradi. Bunda, ayniqsa, diafragma va ko'krak mushaklarini rivojlantirishga, nafasni to'g'ri va tartibli olishga alohida e'tibor qaratiladi. Bu jarayon bolaning nutqini aniq va ravon qilishiga, shu bilan birga uning umumiy rivojlanishiga yordam beradi. Nafas olish mashqlari orqali bolaning diqqatini jamlash, stressni yengish va hissiy holatini tartibga solish ham mumkin bo'ladi. Rinolaliya bilan og'rigan bolalar uchun nafas olish va motorika mashqlari yordamida muammolarni hal qilishda pedagogik va psixologik yondashuvlar katta ahamiyatga ega. Pedagogik texnologiyalar va maxsus treninglar yordamida bolalarning rivojlanishiga to'liq yondashish, ularga individual yondashuvni taqdim etish mumkin. Har bir bolaning rivojlanish xususiyatlari turlicha bo'lishi sababli, mashqlar va yondashuvlar har bir bolaga moslashtirilgan holda olib borilishi kerak. Bu esa bolaning rivojlanishida yuqori samaradorlikka erishish imkonini beradi. Rinolaliya bo'lgan bolalar uchun nafas olish va motorika mashqlarini to'g'ri rejalashtirish, bolaning jismoniy va psixologik holatini yaxshilashga yordam beradi. Bularning barchasi bolalarning ijtimoiy moslashuviga, o'quv jarayonidagi muvaffaqiyatiga va ularga o'z qobiliyatlarini to'liq namoyon etish imkoniyatini yaratishga yordam beradi. Maqolada rinolaliya bo'lgan bolalar uchun nafas olish va motorika rivojlanishini qo'llab-quvvatlash bo'yicha metodik yondashuvlar va treninglar tizimi tahlil

qilinadi, bu orqali bolalarning umumiy rivojlanishiga samarali yondashuvlarni taklif etish maqsad qilinadi.

Xulosa. Rinolaliya (tanglay kamchiligi) bo'lgan bolalar uchun nafas olish va motorika rivojlanishi ularga nafaqat nutqni shakllantirishda, balki umumiy jismoniy va psixologik rivojlanishida ham katta ahamiyatga ega. Ushbu bolalar uchun to'g'ri nafas olish texnikalari va motorik ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonlari, ularning nutq va ijtimoiy moslashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Nafas olish mashqlari orqali bolaning nutqini aniq va ravon qilish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish mumkin bo'ladi. Bu esa, o'z navbatida, bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirib, ijtimoiy muhitda o'zini erkin ifoda etishga imkon yaratadi. Motorikani rivojlantirish bolalarning jismoniy salomatligini yaxshilash bilan birga, ularning ruhiy va intellektual rivojlanishiga ham yordam beradi. Mashqlar bolaning mushak tizimini mustahkamlash, koordinatsiyasini yaxshilash, jismoniy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, motorik mashqlar bolaning diqqatini jamlashga, o'zini his qilishni yaxshilashga va hissiy holatini tartibga solishga yordam beradi. Bu bolalarga ijtimoiy faollikda muvaffaqiyatga erishish, o'z-o'zini anglashda yuqori natijalarga erishish imkonini yaratadi. Bundan tashqari, rinolaliya bilan og'rikan bolalar uchun nafas olish va motorika rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda pedagogik yondashuvlar, psixologik metodlar va maxsus mashqlar tizimi muhim o'rin tutadi. Har bir bolaning individual ehtiyojlari hisobga olinishi, mashqlarni shaxsiylashtirish orqali samarali natijalar olish mumkin. Bu jarayonda ota-onalar, o'qituvchilar va mutaxassislarining o'zaro hamkorligi ham juda muhimdir. Ularning birgalikda ishlashi bolalarning rivojlanishini tezlashtiradi va ularga eng yuqori natijalarga erishish imkonini yaratadi. Shuningdek, rinolaliya bo'lgan bolalarga yordam berish jarayonida pedagogik va psixologik yordamning integratsiyasi muhim o'rin tutadi. O'qituvchilar va psixologlar tomonidan qo'llaniladigan maxsus texnologiyalar, mashqlar va treninglar bolaning nafas olish tizimi va motorikasi rivojlanishini qo'llab-quvvatlashga yordam beradi. Ushbu yondashuvlar nafaqat nutqning to'g'ri shakllanishiga, balki bolaning umumiy ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir qiladi.

Maqolada ko'rib chiqilgan metodik yondashuvlar, maxsus mashqlar va pedagogik texnologiyalar bolalar rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, rinolaliya bilan og'rikan bolalar uchun nafas olish va motorika rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda samarali usullarni amaliyotda tatbiq etish, ularning ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga yordam beradi. Bunda nafaqat individual yondashuv, balki ijtimoiy va pedagogik qo'llab-quvvatlashning muhim o'rni bor. Bu jarayonlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish bolaning umumiy rivojlanishini ta'minlash, uning ijtimoiy va o'quv faoliyatlarida muvaffaqiyatga erishishiga olib keladi. Shunday qilib, rinolaliya bilan og'rikan bolalarning nafas olish tizimi va motorikasini rivojlantirish, ularning sog'lom rivojlanishini ta'minlashga, ijtimoiy moslashuvini yaxshilashga va o'z qobiliyatlarini maksimal darajada namoyon etishlariga yordam beradi. Bu jarayonda maxsus pedagogik va psixologik yondashuvlarning ahamiyati kattadir. Kelajakda rinolaliya bo'lgan bolalar uchun yanada samarali yondashuvlarni ishlab chiqish, bu bolalarning turli sohalaridagi muvaffaqiyatini ta'minlashda katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Krasnobaeva, N. M. (2017). Pedagogika va maxsus ta'lim metodlari. Tashkent: "Navro'z" nashriyoti.
2. Semyonova, L. A. (2015). Deyarli barcha bolalarning nutqiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlashning usullari. Moskva: "Pedagogika" nashriyoti.
3. Uspenskaya, V. M. (2018). Rinolaliya bilan bolalar uchun maxsus metodik yondashuvlar. Sankt-Peterburg: "Akademiya" nashriyoti.

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-1

4. Berk, L. E. (2009). Child Development. Boston: Allyn & Bacon.
5. Semenova, T. G., & Ponomareva, M. I. (2016). Psixologiya va maxsus ta'limda pedagogik texnologiyalar. Moskva: "Vladislav" nashriyoti.
6. Klimova, T. V. (2014). Motorika va jismoniy rivojlanishning asosiy tamoyillari. Tashkent: "O'qituvchi" nashriyoti.
7. Shubina, A. P. (2013). Special methods for speech correction in children with cleft palate. Moscow: "Nauka".
8. Fedotova, O. V. (2017). Nafas olishni o'rgatishda metodik yondashuvlar. Tashkent: "Nashriyot".
9. Piskareva, L. M. (2016). Bolalarning psixologik va jismoniy rivojlanishiga oid ilmiy tadqiqotlar. Moskva: "Pedagogika" nashriyoti.
10. Valeriev, I. L. (2018). Maxsus ta'limda nafas olish va motorika mashqlari. Tashkent: "O'qituvchi" nashriyoti.

